

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย : รายงานการวิจัยในอดีต

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ดร. ทินพันธุ์ นาคะตะ ได้ทำการศึกษา ค้นคว้าเอกสารทางการเมืองอย่างกว้างขวางและ ได้สรุปว่าปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบ ประชาธิปไตย น่าจะได้แก่ ความสำเร็จในการ สร้างชาติ การมีความสามารถของรัฐบาล การ สร้างความเจริญให้สถาบันทางการเมืองต่าง ๆ การปกครองโดยยึดหลักกฎหมาย การพัฒนา การบริหาร การพัฒนาทางเศรษฐกิจ การ สร้างความเจริญให้แก่สังคม การมีความเคลื่อนไหวทางสังคมและการมีส่วนร่วมทางการเมือง รวมทั้งการมีความเจริญของวัฒนธรรมทางการเมืองของคนส่วนใหญ่ในสังคม^๑

อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมทางการเมืองที่จะ เป็นปัจจัยช่วยธำรงรักษาระบบการปกครอง แบบประชาธิปไตยได้นั้น ต้องเป็นวัฒนธรรม การเมืองแบบประชาธิปไตยด้วย ดังนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาและ วิจัย เพื่อสร้างสังคมแบบประชาธิปไตยให้ วัฒนาถาวรตลอดไป บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์

สงค์เพื่อประมวลผลงานการวิจัยต่าง ๆ จาก หลาย ๆ สถาบันการศึกษาชั้นสูงอันเกี่ยวกับการ วิจัยเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยโดย เฉพาะ โดยจะแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ตอน กล่าวคือ ในตอนแรก จะเป็นการพูดถึงเกี่ยวกับแนวความคิดของวัฒนธรรมทางการเมืองโดยทั่วไป โดยจะพยายามหาข้อสรุปเกี่ยวกับการวิจัยทางด้านนี้ ในตอนที่สองจะเป็นการ เสนอผลงานการวิจัยทางด้านวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย เรียงเป็นลำดับการทำวิจัยก่อน หลัง โดยจะทำการคัดเลือกผลงานการวิจัยที่ เด่น ๆ เท่านั้น และในตอนสุดท้ายจะเป็นการ อธิบายถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยเท่า ที่ผลงานการวิจัยได้เสนอข้อค้นพบไว้

โดยทั่วไป วัฒนธรรมทางการเมืองมีความหมาย แตกต่างจากวัฒนธรรม กล่าวคือวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมทั้งหมด^๒ และแม้ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองได้มา

๑. ทินพันธุ์ นาคะตะ, "การพัฒนาทางการเมือง : บทวิเคราะห์และสำรวจเอกสารทางวิชาการ," *พัฒนาบริหาร ศาสตร์*, ๑๔ (มกราคม, ๒๕๑๖), ๗๔-๘๐.
๒. กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาการเมือง," ใน *วรรณวิทยากร : รัฐศาสตร์* (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔,) หน้า ๔๒.

จากการผสมคำระหว่าง “วัฒนธรรม” กับ “การเมือง” แต่การที่เราจะเข้าใจอย่างลึกซึ้งได้นั้น เราจะต้องเข้าใจความหมายของคำว่า “Culture” คืออะไรเสียก่อน และต้องเป็นความหมายที่ บรรดานักวิชาการสมัยใหม่ในหมู่ชาวต่างประเทศ ได้ใช้สื่อความหมายในวิชาทางมานุษยวิทยาและ สังคมวิทยาเท่านั้น

* ในความหมายที่เป็นสากลนั้น วัฒนธรรม หมายความว่าถึงแบบอย่าง ของการดำรงชีวิตของ ชนหมู่ใดหมู่หนึ่ง และก่อนที่จะเป็นแบบอย่าง ขึ้นมาได้ จะต้องมีการปฏิบัติคล้ายตามกันในหมู่ คนจำนวนมากพอสมควร จนปฏิบัติตามกันไป ทั้งกลุ่ม และมีการปฏิบัติสืบทอดกันไปเป็นเวลายาวนาน จนปรากฏเป็นแบบอย่างให้เห็นได้ชัดเจน

• แนนอน หากหมู่ชนที่เป็นเจ้าของร่วมกันปฏิบัติ ตามแบบอย่างความประพฤติ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติ ที่รวมกันเป็นแบบแผนของ ชีวิตของหมู่คนนั้นติดต่อกันไปเป็นเวลาช้านาน แบบแผนของความประพฤติ นั้น จะกลายเป็น วัฒนธรรม^๓

* วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นเรื่องของการ ศึกษาเกี่ยวกับความรู้สึก ความเชื่อทัศนคติ คำ

นิยม แนวความคิดและพฤติกรรมที่บุคคลใน สังคมต่างๆ มีต่อระบบการเมืองและต่อส่วนต่างๆ ของระบบการเมือง ปัจจุบันได้มีนักรัฐศาสตร์ ในทวีปยุโรปและอเมริกาเหนือหลายท่านได้ให้ความ สนใจและต่างได้บรรยายอธิบายความหมาย ของคำดังกล่าวไว้ดังนี้

* ศาสตราจารย์อัลมอนต์ได้อธิบายไว้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นรูปแบบแผน ของทัศนคติ ของบุคคล ที่มีต่อระบบการเมืองและต่อส่วน ต่างๆ ของระบบการเมือง ส่วนอัลมอนต์และ เพาเวลล์อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็น แบบแผนของทัศนคติหรือความโน้มเอียงทางการ เมืองของแต่ละบุคคล ในฐานะที่เป็นสมาชิกของ ระบบการเมือง และกล่าวว่าความโน้มเอียงทาง การเมือง (Political Orientation) แบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะคือ^๔

๑. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการรับรู้ (Cognitive Orientation) ซึ่งเป็นความรู้ความ เข้าใจและความเชื่อที่มีต่อระบบการเมืองและ ส่วนต่างๆ ของระบบการเมือง

๒. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้สึก (Affective Orientation) ซึ่งเป็นความรู้สึกที่มี

๓. พัทธา สายหู, “การใช้แบบความคิดเรื่อง “วัฒนธรรม” ในการพัฒนาประเทศ,” ใน *วรรณไวทยากร : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม* (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๘-๙.

๔. Gabriel A. Almond, “Comparative Political System,” *Journal of Politics*, 18 (August, 1956), 398; or Gabriel A. Almond, “Comparative Political System,” in *Political Behaviour: A Reader in Theory and Research*, ed. by Heinz Eulau, Samuel J. Eldersveld, and Morris Janowitz (Illinois: Free Press, 1956). p. 36.

๕. Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr., *Comparative Politics: A Development Approach* (Boston: Little, Brown and Company, 1966), p. 5.

ต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมืองและองค์การทางการเมือง

๓. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการประเมินค่า (Evaluative Orientation) ซึ่งเป็นการตัดสินใจและความเห็นต่าง ๆ ที่มีต่อกิจกรรมทางการเมืองและปรากฏการณ์ทางการเมือง

พายและเวอร์บากล่าวว่าวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเรื่องของทัศนคติ สภาวะแห่งจิตใจและความรู้ต่าง ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดและมีส่วนกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองในสังคม อันหมายถึงแบบแผน^๖ที่ต่อเนื่องซึ่งมีความเหมาะสมร่วมกันและต่างก็เสริมสร้างซึ่งกันและกัน^๗ ส่วนคาห์ลได้อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นปัจจัยในการอธิบายแบบแผนต่าง ๆ อันแตกต่างกันของความขัดแย้งทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองลักษณะเด่น ๆ ได้แก่ ความรู้สึกหรือการอบรมกล่อมเกล้าของการแก้ปัญหาและการที่มีกิจกรรมร่วมกัน และความรู้สึกหรือการอบรมสั่งสอนที่มีต่อระบบการเมืองและที่มีต่อบุคคลอื่น^๘ พาร์สันส์ได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนว่าวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นการอบรมกล่อมเกล้าที่มีต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง การอบรมกล่อมเกล้า

จะเป็นช่องทางนำไปสู่การแสดงออกทางการเมือง และการอบรมจะถูกกำหนดโดยชนบทรรมนิยมประเพณี ประสบการณ์ แรงจูงใจ ระเบียบทางสังคมและสัญลักษณ์ต่าง ๆ

บิงเจอร์ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นทัศนคติและการอบรมกล่อมเกล้าที่แต่ละคนได้รับจากระบบการเมืองนั้น ซึ่งประกอบด้วยความรู้สึกนิยมและไม่นิยมต่อระบบการเมือง และการประเมินค่าต่อเหตุการณ์ทางการเมือง^๙ ส่วนพายได้อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมืองคือแบบแผนของทัศนคติ ความเชื่อและความรู้สึกที่เป็นระเบียบและมีความหมายต่อกระบวนการทางการเมือง และที่เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับรากฐานทางสมมติฐานและกฎระเบียบต่าง ๆ ซึ่งครอบงำพฤติกรรมต่าง ๆ ในระบบการเมือง วัฒนธรรมจึงเป็นที่รวมของทั้งแนวความคิดทางการเมืองและปทัสฐานของการเมืองต่าง ๆ ดังนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองก็คือการแสดงออกในรูปแบบที่รวม ๆ กันของขนาดทางจิตวิทยาและความนึกคิดในทางการเมืองนั่นเอง^{๑๐} สำหรับเบียร์แล้วเทอมของวัฒนธรรมทางการเมืองนั้นพาดพิงถึงค่านิยม ความเชื่อและ

๖. Lucian W. Pye and Sidney Verba, eds. *Political Culture and Political Development* (New Jersey: Princeton University Press, 1965), p. 7.
๗. Robert A. Dahl, *Political Opposition in Western Democracies* (New Haven: Yale University Press, 1966), pp. 352-55.
๘. Milton Yinger, *Religion Society and the Individual* (New York: The Macmillan Company, 1962), pp. 380-81.
๙. Lucian W. Pye. *Aspects of Political Development* (Boston: Little, Brown and Company, 1966), pp. 104-5.

ทัศนคติทางอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออก
ทางการเมือง^{๑๐} อย่างไรก็ตาม แมนไฮม์ก็ได้
อธิบายไว้เช่นเดียวกันว่า วัฒนธรรมทางการเมือง
คือแบบแผนของความเชื่อและทัศนคติร่วม
ที่เกี่ยวกับเป้าหมายอันเดียวกัน ซึ่งปรากฏขึ้นใน
ระบบการเมืองนั้น ๆ ในแง่ที่ว่า จะต้องมีผลประ-
โยชน์ร่วมกันในขั้นพื้นฐานและการประเมินค่า
ที่เหมือนกัน ตลอดจนการมีความเห็นพ้องต้อง
กันจากการได้รับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์
อย่างเดียวกัน^{๑๑}

นักวิชาการที่ทำการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง
และมีผลงานการวิจัยที่มีชื่อเสียงนั้นเห็นจะ
ได้แก่ อัลมอนต์และเวอร์บา ซึ่งทั้งสองคนนี้ได้
ทำการวิจัยในห้าประเทศเปรียบเทียบกันคือ
สหรัฐ สหราชอาณาจักร เยอรมันนี อิตาลี
และเม็กซิโก และได้ให้ความหมายของวัฒน-
ธรรมทางการเมืองว่า หมายถึงการรับรู้ทางการ
เมืองและทัศนคติที่บุคคลมีต่อระบบการเมืองและ
ส่วนต่างๆ ของระบบการเมือง ซึ่งทัศนคติเหล่านี
จะมีผลต่อบทบาทของแต่ละบุคคลในระบบการ
เมืองนั้น ๆ^{๑๒}

จากการศึกษามาแต่ต้น พอสรุปความหมาย
ของวัฒนธรรมทางการเมืองได้ว่าหมายถึงแบบ

แผนของทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้สึก การ
รับรู้และการประเมินค่าของบุคคลที่มีต่อระบบ
การเมืองและมีต่อส่วนต่างๆ ของระบบการเมือง
สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบของ
พฤติกรรมทางการเมืองต่างๆ ของบุคคล ซึ่งจะ
เป็นช่องทางไปสู่การแสดงออกหรือไม่แสดงออก
ทางการเมือง ซึ่งอาจเป็นในทางสนับสนุน ต่อ
ต้านหรือนิ่งเฉยต่อระบบการเมืองก็ได้ * ~

ในระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมาได้มีการศึกษาวิจัย
ถึงลักษณะต่างๆ ของวัฒนธรรมทางการเมืองที่
มีอิทธิพลหรือเป็น ปัจจัยสำคัญ ของ ระบบการ
เมืองแบบประชาธิปไตย ผลงานการวิจัยเหล่านี้
ได้ก่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติ-
กรรมทางการเมือง ซึ่งถือเป็นลักษณะสำคัญ
ของการศึกษาทางการเมือง กล่าวคือทัศนคติ
ของบุคคลที่มีจุดมุ่งหมายทางการเมือง ซึ่งนำไป
สู่แนวความคิดของวัฒนธรรมทางการเมืองนั้น
นับเป็นหนึ่งในบรรดาปัญหาจรรยาบรรณในทฤษฎี
การเมือง โดยเฉพาะในด้านความสัมพันธ์
ระหว่างปัญหาของการมีเสถียรภาพกับการเปลี่ยน
แปลงในระบบการเมือง

นับตั้งแต่เปิดโตและอริสโตเติลเป็นต้นมา
ได้มีสมมติฐานอันหนึ่งว่า ความมีเสถียรภาพของ

๑๐. Samuel H. Beer and Adam B. Ulam, eds., *Patterns of Government* (New York: Random House, 1962), p. 32.

๑๑. Jarol B. Manheim, *The Politics Within* (New Jersey: Prentice Hall, Inc., 1975), p. 30.

๑๒. Gabriel A. Almond and Sidney Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations* (Boston: Little, Brown and Company, 1965), pp. 12.

รัฐบาลมีความเกี่ยวข้องกับทัศนคติของบุคคล
อย่างมาก ซึ่งนำไปสู่ความมั่นคงถาวรของระบบ
การเมืองแบบประชาธิปไตยหรือแบบอื่น ๆ รัฐบาล
ภายใต้รัฐธรรมนูญ จะทำหน้าที่อย่างรวบรัด
ได้ ก็ต่อเมื่อพลเมืองส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทาง
การเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบบ
การเมืองนั้น

ต่อไปจะได้ศึกษาสรุปถึงผลงานการวิจัย อัน
เกี่ยวกับลักษณะต่าง ๆ ของวัฒนธรรมทางการเมือง
เมืองที่ชี้ให้เห็นว่า การเมืองแบบประชาธิปไตยมี
ความผูกพันกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประ-
ชาธิปไตยเป็นอย่างมาก เป็นต้นว่า แมนฟิลด์
ได้ค้นพบว่า amoral familism เป็นสาเหตุแห่ง
ความยุ่งยากของสังคมที่ล้าหลัง กล่าวคือทัศน-
คติพื้นฐานของครอบครัวที่ไม่ค่อยมีศีลธรรมนี้
นำมาสู่การขาดสามัญสำนึกในหน้าที่ของชุมชน
หรือขาดสปีริตของการรวมกลุ่ม นอกจากนี้
ยังขาดความรู้สึกแบบไว้วางใจผู้อื่น และขาด
ความสามารถที่จะตั้งใจทำงานให้สำเร็จรวมทั้ง
มีความเชื่อที่ว่าความเห็นแก่ผลกำไรทางวัตถุ
เป็นเพียงอารมณ์ สำหรับการมีส่วนร่วมในงาน
สาธารณะ^{๑๓}

สำหรับลีปเสทรูปแบบหลักของค่านิยม
ที่สนับสนุนความมั่นคงของระบบการปกครอง

แบบประชาธิปไตย คือ achievement, univer-
salism, specificity and equalitarianism^{๑๔}
ส่วน อัลมอนต์และเวอร์บาก็ได้ยืนยันว่า civic
culture เป็นการผสมผสานกันอย่างสมดุลย์
ระหว่างบุคลิกภาพแบบ parochial, subject และ
participant ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำหรับการมีเสถียร-
ภาพของประชาธิปไตย กล่าวคือ civic culture
นั้นเป็นการผสมผสานของ orientation ๓ ประ-
เภทดังนี้ คือ^{๑๕}

๑. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ
(Parochial Political Culture) เป็นวัฒนธรรม
ทางการเมืองของบุคคลที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจ
ในระบบการเมือง ไม่รับรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงาน
ของสถาบันทางการเมือง รวมทั้งไม่คิดว่าตนเอง
จะมีส่วนร่วมทางการเมือง

๒. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า
(Subject Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทาง
การเมืองของบุคคลที่มีลักษณะยอมรับอำนาจของ
รัฐบาล มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการ-
เมืองโดยทั่ว ๆ ไป แต่ไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วม
ทางการเมืองในทุกกระบวนการทางการเมือง

๓. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้าม
มีส่วนร่วม (Participant Political Culture)
เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่เข้าใจ

๑๓. Edward C. Banfield and Laura F. Banfield, *The Moral Basis of a backward Society* (Glencoe :
The Free Press, 1958).

๑๔. Seymour M. Lipset, *The First New Nation* (Newyork : Basic Books, Inc., 1963).-

๑๕. Almond and Verba, pp. 17-20.

ในระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป มีการรับรู้ต่อ
โครงสร้างทางการเมืองและการบริหาร ตลอดจน
เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง *

สำหรับค่าที่กล่าวแล้ว ทศนคตินั้นสามารถช่วย
รักษาการดำเนินงานของรัฐบาลโดยประชาชนได้
และยังรวมถึงความเชื่อในเรื่องคุณค่าและศักดิ์
ศรีของปัจเจกชน อันได้แก่ การมีอิสรภาพส่วน
บุคคล ความไม่ไว้วางใจในการใช้อำนาจ ความ
ไม่ต้องการที่จะยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจความซื่อ
สัตย์ตรงไปตรงมา การยอมรับในความแตกต่าง
ของผู้อื่น มีความเต็มใจที่จะยินยอมต่อการประนี
ประนอมและการเปลี่ยนแปลง^{๑๖} ทศนคติเหล่านี้
เป็นทศนคติที่ตรงกันข้ามกับบุคลิกภาพแบบ
เผด็จการ กล่าวคือบุคลิกภาพแบบเผด็จการนี้
ได้แก่ การยอมสยบต่อผู้มีอำนาจ มีทศนคติแบบ
ไม่กล่าววิพากษ์วิจารณ์ในการใช้อำนาจ มีความ
เห็นแก่ตัว ยึดถือในระเบียบแบบแผนแบบเดิม
นิยมในการใช้อำนาจเด็ดขาด^{๑๗}

จากผลงานการวิจัยของนักวิชาการต่าง ๆ ที่
ศึกษามาแต่ต้น ทำให้เราพอเข้าใจได้ว่าการศึกษา

ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองนั้นสามารถ
แบ่งการวิจัยออกเป็น ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ คือการ
วิจัยอันว่าด้วยเรื่องวัฒนธรรมการเมืองแบบประ
ชาธิปไตย และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ
เผด็จการ ซึ่งทั้งสองลักษณะนี้เป็นเรื่องของ
บุคลิกภาพของบุคคล อันมีผลไปถึงความเชื่อ
ทศนคติและค่านิยมทางการเมืองของแต่ละคน
ที่มีต่อทั้งระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบ
การเมือง

๕ สำหรับองค์ประกอบหรือปัจจัยหลักของการ
มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น
มีดังต่อไปนี้^{๑๘}

๑) จะต้องมึจิตใจต้องการการปกครองแบบ
ประชาธิปไตย คือมีความต้องการให้มีการปก
ครองในระบบนี้มากกว่าการปกครองในระบบ
อื่นรวมทั้งจะต้องเห็นด้วยกับการปกครองแบบนี้
ที่ว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประ
ชาชนเพื่อประชาชน

๒) จะต้องมีความเชื่อและยึดมั่นในคุณค่า
และศักดิ์ศรีของบุคคล จะต้องมีความเชื่อมั่นใน

๑๖. Robert A. Dahl, *Modern Political Analysis* (New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1963), p. 91.

๑๗. Milton Rokeach, *The Open and Closed Mind* (New York : Basic Books, Inc., 1960). quoted in
Dahl, p. 94.

๑๘. รวบรวมโดยทินพันธ์ นาคะตะ, “ประชาธิปไตย : ความหมาย ปัจจัยเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ,
“วารสารธรรมศาสตร์” ๓ (กุมภาพันธ์, ๒๕๑๗), ๘-๒๑; และศึกษาบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยเพิ่ม
เติมได้จาก Alex Inkeles, “National Character and Modern Political System,” in *Psychology and
Anthropology : Approaches to Culture and Personality*, ed. by Francis W.K. Hsu (Homewood : The
Dorsey Press, 1961), pp. 172-208; and Karl Mannheim, *Freedom, Power, and Democratic Planning*
(New York : Oxford University Press, 1950), pp. 228-45.

ความสามารถของผู้อื่น และในความเสมอภาคของมนุษย์ รวมทั้งรู้จักเคารพสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ในการพูด การเขียน การแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกอื่น ๆ แม้ว่าสิ่งนั้นจะขัดแย้งกับความคิดเห็นของตนก็ตาม คนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย จะต้องมีความอดกลั้นต่อความหลากหลายในพฤติกรรมของผู้อื่น トラบ-ไตท์บุคคลนั้นยังไม่ละเมิดศีลธรรมและเสรีภาพของผู้ใด

(๓.) จะต้องเคารพในกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย คือใช้วิธีตัดสินปัญหาด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามจากทุกฝ่าย ขณะเดียวกันก็ให้ความคุ้มครองสิทธิของฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อย เพื่อประกันว่าการแก้ปัญหา นั้นเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ และให้เป็นไปตามหลักที่ว่า แต่ละคนมีสิทธิมีเสียงเท่ากัน ส่วนบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับเสียงข้างมาก จะถือว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามแล้วจะขจัดออกจากสังคมไม่ได้ นอกจากนั้นยังรวมถึงการปฏิบัติกันอย่างยุติธรรมตามกฎหมาย

(๔.) จะต้องสนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง โดยติดตามข่าวสารของบ้านเมือง สนทนาถึงปัญหาทางการเมืองกับผู้อื่น และพยายามมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือในการกำหนดนโยบายของทางราชการ

(๕.) จะต้องมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นต้นว่า

ปฏิบัติตามกฎหมายและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ยิ่งกว่านั้นยังจะต้องมีความเชื่อว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของตนจะได้ผล

(๖.) จะต้องมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจในผู้อื่น และมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่หรือสถาบันของทางราชการ สิ่งนี้นับว่ามีความจำเป็นต่อความสำเร็จของการปกครองแบบประชาธิปไตยอยู่ไม่น้อย เพราะการเมืองเป็นเรื่องของความร่วมมือร่วมใจกัน แม้จะมีความขัดแย้งกันอยู่ก็ตาม ความสำเร็จของการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ส่วนหนึ่งต้องอาศัยการมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

(๗.) จะต้องรู้จักการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติงานของทางราชการ เพราะถ้าปล่อยให้ข้าราชการทำอะไรก็ได้ โดยไม่มีการคัดค้าน ควบคุมและตรวจสอบแล้ว อาจทำให้ใช้อำนาจไปในทางมิชอบได้ง่าย

นอกจาก ดร. ทินพันธุ์ นาคะตะ จะได้รวบรวมลักษณะต่าง ๆ ของผู้ที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยแล้ว ก็ยังมีนักรัฐศาสตร์อีกหลายท่านที่สนใจในเรื่องนี้ เป็นต้นว่า ดาเนี่ยล วิท ได้ให้ความเห็นว่าค่านิยมแบบประชาธิปไตยอย่างน้อยที่สุดมี ๔ ประการกล่าวคือ (หนึ่ง) การมีทัศนคติที่ดีที่แต่ละคนมีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นการมองโลกในแง่ดี โดย

มาจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์สามารถเอาชนะสิ่ง
แวดล้อมได้ และเอาชนะความบกพร่องของ
ตนเองได้ (สอง) มีทัศนคติที่ว่ารัฐบาลเป็นเครื่อง-
มือของสังคม กล่าวคือรัฐสามารถสนองความ
ต้องการของแต่ละคนได้ - การเมืองจึงเป็น สิ่ง
จำเป็น มิใช่ของสกปรกและมีแต่การคอร์รัปชัน
รวมทั้งยังเป็นเรื่องของประชาชนโดยตรงอีกด้วย
(สาม) มีความเชื่อว่า สิทธิและเสรีภาพเป็นสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ที่ติดมาพร้อม ๆ กับความเป็นมนุษย์
ความคิดเห็นของแต่ละบุคคลจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ
ที่สุด (ประการสุดท้าย) มีทัศนคติที่ว่าประชาชน
สามารถล้มล้างรัฐบาลได้ ถ้ารัฐบาลกระทำตน
เป็นนายประชาชนและไม่ทำตามประสงค์ของ
มวลชน^{๑๙}

ส่วนผู้ที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จ-
การนั้น จะมีลักษณะที่ชอบอำนาจเด็ดขาดมีการ
อ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ มอบความรั-
บพิศชอบในทุกสิ่งทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ นิยมยึดถือใน
ตัวบุคคลมากกว่าหลักของเหตุผล นับถือระบบ
อาวุโส ชอบระบบเจ้าขุนมูลนาย ไม่ยอมรับความ
เสมอภาคของบุคคล และไม่ยอมรับความแตกต่าง
ของผู้อื่นในการใช้สิทธิเสรีภาพของเขา ยึดถือ
ในค่านิยมแบบเดิม และถือว่ากิจกรรมของ
บ้านเมืองเป็นเรื่องของหลวงชาวบ้านไม่เกี่ยว-
ข้อง^{๒๐}

กล่าวโดยสรุปแล้ว การวิจัยทางวัฒนธรรม
ทางการเมืองนี้ เป็นการวิจัยในสองลักษณะ คือ
วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและ
แบบเผด็จการ โดยวิจัยในเรื่องการรับรู้ ความ
รู้สึกและการประเมินค่าของบุคคลที่มีต่อระบบ
การเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง
นอกจากนี้การวิจัยทางด้านนี้ โดยส่วนใหญ่จะ
เป็นการวิจัยเฉพาะอย่าง กล่าวคือจะศึกษาเพียง
ลักษณะใดลักษณะหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมือง
ในแต่ละแบบ เป็นต้นว่าศึกษาถึงทัศนคติ
ทางการเมืองของบุคคลที่มีต่อการเมือง ศึกษา
ถึงความรู้สึกและความเชื่อที่บุคคลมีต่อส่วนต่าง ๆ
ของระบบการเมือง ศึกษาถึงความรู้หรือการ
รับรู้ของบุคคลที่มีต่อสถาบันทางการเมือง ตลอด
จนถึงการศึกษาถึงการประเมินค่าทางการเมืองของ
บุคคลที่มีต่อเหตุการณ์ทางการเมือง อย่างไรก็ตาม การศึกษาอย่างใดอย่างหนึ่งก็สามารถนับ
เป็นปัจจัยเอื้ออำนวยหนึ่ง ๆ สำหรับการมีเสถียร-
ภาพของระบบการปกครองหนึ่ง ๆ ได้ แต่การ
ที่จะถือว่าเป็นการวิจัยวัฒนธรรมทางการเมือง
แบบใดแบบหนึ่งนั้น จะต้องศึกษาทุกลักษณะ
ของวัฒนธรรมทางการเมืองในแต่ละแบบให้ครบ
ถ้วน หรืออย่างน้อยที่สุดจะต้องศึกษาลักษณะ
สำคัญ ๆ ของการมีวัฒนธรรมทางการเมือง เป็น
ต้นว่า ลักษณะเด่น ๆ ของวัฒนธรรมทางการเมือง

๑๙. Daniel Wit, *Comparative Political Institutes* (New York : Holt, 1953), pp. 112-21.

๒๐. Theodore W. Adorno, Else Frenkel-Brunswick, Daniel J. Levinson, and R. Nevitt Sanford, *The Authoritarian Personality* (New York : Harper & Row, 1950), p.228.

เมืองแบบประชาธิปไตย ได้แก่มิทัศนคติที่ยึดถือ
ในแนวความคิดแบบประชาธิปไตย เห็นว่าคน
ควรมีส่วนในทางการเมืองมีความไว้วางใจใน
เพื่อนมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางการเมือง
และมีวิจารณ์ตนเองด้วย

ในระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมา ได้มีผู้สนใจศึกษา
เรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยในกลุ่ม
ประชากรหลายกลุ่ม ซึ่งทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับ
เรื่องนี้มาากพอสมควร อันสามารถนำมา
วิเคราะห์หาวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย
ว่าเป็นแบบใด รวมทั้งสาเหตุแห่งการเป็นแบบ
นั้นด้วย

นักวิจัยคนแรก ๆ ที่เริ่มสนใจศึกษาวิจัยทาง
ด้านนี้ได้แก่ ดร. สุจิต บุญบงการ ซึ่งได้ทำการ
วิจัยในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นการศึกษาถึงวัฒน-
ธรรมทางการเมืองเปรียบเทียบกัน ในระหว่าง
นิสิตนักศึกษา ๓ จำพวก คือ หนึ่ง นิสิตที่เรียน
ทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ สอง นิสิตที่เรียน
ทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และสาม
นิสิตที่เรียนทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในการ
วิจัยครั้งนี้ใช้นิสิตปีสุดท้ายของจุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จำนวน
๓๗๒ คน ผลการวิจัยอาจสรุปได้ว่า นิสิต
นักศึกษามีความสนใจทางการเมืองมากพอสม
ควร โดยเฉพาะผู้ที่เรียนทางรัฐศาสตร์และนิติ-

ศาสตร์มีความสนใจในการเข้ามีส่วนร่วมทาง
การเมืองมากกว่านิสิตอีก ๒ พวก^{๑๐}

นอกจากนั้น ยังพบว่าอิทธิพลจากการเรียน
รู้ทางด้านสังคมจากสถาบันครอบครัวและจาก
ลักษณะทั่ว ๆ ไปของสังคมไทย ยังมีส่วนกำหนด
ทัศนคติและค่านิยมของนักศึกษาอยู่มาก แม้จะ
เข้ามาอยู่ในสถาบันการศึกษาชั้นสูงถึง ๓ ปีแล้ว
ก็ตาม เนื่องจากระบบ ลักษณะวิธีการศึกษา
และสังคมในมหาวิทยาลัยเป็นปัจจัยที่มีส่วนทำ
ให้นักศึกษามีทัศนคติ ค่านิยมและบุคลิกภาพ
แบบเผด็จการ ยิ่งกว่านั้นมหาวิทยาลัยในประ-
เทศไทยไม่มีปรัชญาทางการศึกษาที่มากไปกว่า
เป็นแหล่งผลิตนักวิชาชีพชั้นสูง และเนื่องจาก
มหาวิทยาลัยไทยถูกรอบงำด้วยระบบราชการ
จึงขาดอิสระและเสรีภาพทางวิชาการ สิ่งต่าง ๆ
เหล่านี้ทำให้นักศึกษาไทยส่วนใหญ่ยังมีความ
นิ่งเฉยทางการเมืองอยู่^{๑๑}

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดร. สุจิต ได้
วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง
โดยอนุมานได้ดังนี้ ประการแรก นิสิตนักศึกษา
ไทยเป็นผู้ที่มีกรรับรู้ทางการเมือง เป็นผู้ที่ยอม
รับว่ารัฐบาลมีอิทธิพลและมีความสำคัญต่อตน
ตลอดจนมีความสนใจการเมืองและรัฐบาลพอ
สมควร ประการที่สอง ความสนใจทางการเมือง
นั้นยังไม่ถึงขนาดที่ทำให้พวกเขาเป็น active

๑๐. สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย" ใน *วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์*
(พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔).

๑๑. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๑๕-๒๖.

participant ในทางการเมือง กล่าวคือไม่ถึงขนาดที่ทำให้พวกเขาเป็นผู้นำของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและส่วนใหญ่ไม่หวังจะดำรงตำแหน่งทางการเมืองในอนาคต ประการสามมีความไม่พึงพอใจบางอย่างในระบบการเมืองและในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่และประการสุดท้ายมีการขัดกันในบุคลิกภาพระหว่างลักษณะแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ^{๒๓}

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ดร. สาย ภาณุรัตน์ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติของชาวไทยที่มีต่อกิจกรรมทางการเมือง โดยสุ่มตัวอย่างได้ครูมาศึกษาวิจัย ๓๖๖ คน จากโรงเรียนรัฐบาลและราษฎร์ในกรุงเทพมหานคร อายุของครูส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ ๓๐-๔๐ ปี ซึ่งมีถึงร้อยละ ๕๖.๕๗ ของครูทั้งหมดที่สุ่มตัวอย่างมา มีเพศชายร้อยละ ๓๒.๒๔ และเพศหญิงร้อยละ ๖๗.๗๖ วุฒิครูที่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรีมีร้อยละ ๖๙.๓๓ และสูงกว่าปริญญาตรีและปริญญาตรีมีร้อยละ ๓๐.๖๗ เป็นครูที่สอนอยู่ในระดับมัธยมมีร้อยละ ๓๙.๔๗^{๒๔}

ผลการวิจัยปรากฏว่า ครูมีความคิดเห็นที่ถูกต้องพอสมควรในเรื่องการมีทัศนคติต่อการพัฒนาประเทศ ครูที่มีปริญญานั้นมีความคิดเห็น

ที่แตกต่างและก้าวหน้ามากกว่าครูที่ไม่มีปริญญา และครูอายุมากมักจะมีความคิดเห็นแตกต่างกับครูที่มีอายุน้อยในบางเรื่องเท่านั้น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง มีครูถึงร้อยละ ๘๗.๗๐ ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง มีเพียงร้อยละ ๑๒.๓๐ เท่านั้นที่ไม่ได้ไปลงคะแนนเสียง และพบว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างครูที่มีวุฒิต่ำกว่าระดับปริญญาตรีกับระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี ในการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ ครูส่วนใหญ่สนใจการเมืองมากพอสมควรและเข้าใจความหมายของคำว่า "การเมือง" ด้วย สาเหตุที่ครูสนใจการเมืองนั้นมาจากหลายทาง กล่าวคือมาจากการกระตุ้นของกิจกรรมทางการเมืองและมาจากการชักชวนของทางราชการ บางส่วนก็มาจากการได้สนทนากันระหว่างเพื่อนครูในเรื่องเกี่ยวกับการเมือง นอกจากนี้ยังอาจมาจากทัศนคติที่ดีของครูที่มีต่อการเมือง^{๒๕}

นอกจากนั้นครูยังมีกฎเกณฑ์ในการคัดเลือกบุคคลที่จะมาเป็นผู้แทนราษฎรได้ดีพอสมควร ดังจะเห็นว่าคุณสมบัติของ ส.ส. ที่ต้องการเลือกมากที่สุดจนถึงต้องการเลือกน้อยที่สุดมีดังนี้ มี

๒๓. Suchit Boonbongkarn, "Higher Education and Political Development in Thailand," (Unpublished Ph.D. Thesis, Fletcher School of Law and Diplomacy, 1968), pp. 122-50.

๒๔. สาย ภาณุรัตน์, "ทัศนคติครูไทยต่อกิจกรรมการเมือง : การศึกษาเฉพาะครูในกรุงเทพ-ธนบุรี," (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล วิชาสังคมจิตวิทยา วิทยาลัยบ็องกักราชอาณาจักรแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๒), หน้า ๑๑-๑๓.

๒๕. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙.

การศึกษาดี เป็นคนซื่อสัตย์สุจริตเลื่อมใสต่อ
ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และรัฐธรรมนูญ
มีคุณสมบัติครบถ้วนตามกฎหมาย และมุ่ง
ประโยชน์เพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ^{๒๖}

ในทัศนะของครูกคิดว่าเด็กนักเรียนไม่ค่อย
สนใจการเมือง และคิดว่าควรสนใจให้มากกว่า
นี้ ครูจำนวนไม่น้อยกล่าวว่า ครูส่วนใหญ่ไม่
เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นครูไม่
ให้ความรู้อย่างพอเพียงและเห็นวิชาหน้าที่พลเมือง
เป็นวิชาที่ไม่สำคัญ ตำราก็ยังไม่ดีพอที่จะให้
ความรู้ความเข้าใจแก่เด็ก บางคนมองว่าเป็น
เรื่องผิดที่จะพูดเรื่องการเมืองเด็กจึงไม่เข้าใจการเมือง
เลย นอกจากนั้นยังมีบางคนกล่าวว่า การ
เมืองนั้นเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ เด็กไม่ควรเข้าไป
เกี่ยวข้อง ครูส่วนใหญ่เห็นว่าควรสอนเรื่องการเมือง
ให้แก่เด็ก ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะต้องสร้าง
ให้แก่เด็ก ๆ^{๒๗}

เอกสารวิจัยส่วนบุคคลของ ดร. สาย อาง
สรุปได้ว่า ครูส่วนใหญ่สนใจการเมืองมากพอ
สมควร ครูที่มีปริญญามีความคิดเห็นที่แตกต่าง
ไปจากครูที่ไม่มีปริญญา ในทัศนคติที่มีต่อการ
พัฒนาประเทศ ครูที่มีอายุมากจะมีทัศนคติที่
แตกต่างจากครูที่มีอายุน้อยในบางเรื่อง ส่วนใน

ด้านประสบการณ์การทำงานเป็นครูนั้น ไม่มี
ผลต่อการทำให้ทัศนคติของครูแตกต่างออกไป^{๒๘}

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ สำเนาวั ขจรศิลป์ ก็ได้
ศึกษาถึงทัศนคติของนิสิตปีที่ ๑ และ ๔ ของ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการเมือง ผล
การวิจัยสรุปได้ว่า การอบรมกล่อมเกลานิมหา-
วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ไม่มีผลต่อการเพิ่มความ
เข้าใจการปกครองแบบประชาธิปไตยเลย นอก
จากนั้น ยังพบว่าการศึกษาที่สูงขึ้นไม่ได้
ช่วยให้มีทัศนคติแบบประชาธิปไตยมากขึ้นเลย
กล่าวคือการศึกษาที่สูงขึ้นไม่ได้ทำให้เกิดการ
เปลี่ยนทั้งในด้านทัศนคติของนิสิตที่มีต่อการ
เมืองและต่อความเข้าใจในประชาธิปไตย^{๒๙}

ในปีต่อมา ดร. ทินพันธุ์ นาคะตะ ได้ศึกษา
วิจัยเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองและการเรียนรู้
ทางสังคมของนิสิตนักศึกษาไทย โดยศึกษา
เฉพาะนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิชาวิทยา-
ศาสตร์และวิชาทหาร ในจุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ และในโรงเรียนนายทหารทั้งสามแห่ง
เฉพาะเพศชาย จำนวน ๙๔๖ คน โดยมีตัวแปร
ตามคือ ทัศนคติแบบประชาธิปไตย (Democra-
tic Attitudes) การมีความสนใจทางการเมือง

๒๖. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

๒๗. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐-๖๑.

๒๘. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

๒๙. สำเนาวั ขจรศิลป์, “ทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการเมือง,” (วิทยานิพนธ์มหา-
บัณฑิตกณศึกษาพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๔).

(Active Citizenship) ความเชื่อในกระบวนการเลือกตั้ง (Civic Competence) ทศนคติแบบเผด็จการ (Authoritarian Attitudes) ความไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางการเมือง และการไม่ชอบวิพากษ์วิจารณ์บุคคลอื่น (Distaste of Criticism) และตัวแปรอิสระคือระดับการศึกษา สาขาวิชาของการศึกษาและประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งตัวแปรอิสระทั้งสามตัวนี้เป็นประสบการณ์ในด้านการเรียนรู้ทางสังคมที่สำคัญยิ่งในการศึกษาค้างนี้^{๓๐}

การวิจัยของดร. ทินพันธุ์ ได้พบว่านักศึกษามีระดับของทัศนคติแบบเผด็จการ ความไม่ไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางการเมือง และไม่ชอบการวิพากษ์วิจารณ์อยู่ในเกณฑ์สูง แต่ในขณะเดียวกันนักศึกษาส่วนใหญ่ก็มีระดับของทัศนคติแบบประชาธิปไตย ความสนใจทางการเมืองและความเชื่อในกระบวนการเลือกตั้งอยู่ในเกณฑ์สูงเช่นเดียวกัน ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่านักศึกษาไทยมีทัศนคติแบบผสมผสานระหว่างประชาธิปไตยและเผด็จการหรือระหว่างความคิดแบบสมัยใหม่และความคิดแบบจารีตประเพณี เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะผลของการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองในสถาบันการศึกษาชั้นสูงของไทย ที่ซึ่งมี

ส่วนทำให้นักศึกษามีแนวความคิดและแนวทางปฏิบัติแบบตะวันตก ในขณะที่เดียวกันอิทธิพลของทัศนคติแบบจารีตประเพณีของไทยก็มีต่อนักศึกษาเช่นกัน^{๓๑}

อย่างไรก็ดี เพื่อค้นคว้าหาระดับของทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาไทยว่าจะแตกต่างกันเพียงใดและมีการพัฒนาอย่างไร ดร. ทินพันธุ์ ได้วิจัยต่อไปและพบว่าระดับการศึกษามีผลต่อทัศนคติทางการเมืองเพียงเล็กน้อยเท่านั้น กล่าวคือนักศึกษายังมีการศึกษาสูงขึ้นทัศนคติแบบประชาธิปไตยและความเชื่อในกระบวนการเลือกตั้งก็ยังมีแนวโน้มน้อยลง ในขณะที่ทัศนคติแบบเผด็จการ ความไม่ชอบในการวิพากษ์วิจารณ์และความสนใจทางการเมืองกลับมีแนวโน้มมากขึ้น และเมื่อไปดูผลของสาขาวิชาที่ศึกษาก็แสดงให้เห็นว่า นักศึกษาวิชาเกษตรมีลักษณะแบบเผด็จการมากที่สุด ส่วนนักศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์มีลักษณะแบบประชาธิปไตยมากที่สุด ส่วนนักศึกษาวิชาสังคมศาสตร์มีความสนใจทางการเมืองและความเชื่อในกระบวนการเลือกตั้งมากที่สุด แต่มีความไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางการเมือง และมีความความอดทนต่อการวิพากษ์วิจารณ์น้อยที่สุดเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ระดับของการมีส่วนร่วมในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาไทย

๓๐. Thinapan Nakata, *The Problems of Democracy in Thailand: A Study of Political Culture and Socialization of College Students* (Bangkok: Praepittaya, 1975).

๓๑. *Ibid.*, pp. 251-52.

ที่ยังค่อนข้างต่ำ ดังนั้นการศึกษาข้างนี้จึงชี้ให้เห็นว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองในแต่ละอย่าง นั้นส่งเสริมการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมือง แบบประชาธิปไตยและช่วยเปลี่ยนวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการด้วย^{๓๒}

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ คณะอาจารย์ในคณะรัฐ- ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ทำการวิจัย เกี่ยวกับลักษณะบางประการของสถาบันสังคม ไทย ที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบบประชาธิปไตย โดยได้นำแบบสอบถามไปสอบถามประชากร ๓ กลุ่ม อันได้แก่ ประชาชนทั่วไป ครูทั่วไป และพระสงฆ์ทั่วไป ใน ๔ ภาคของประเทศไทย คือ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาคหนึ่ง ๆ ได้เลือกขึ้นมา ๒ จังหวัด จากจังหวัดที่มีจำนวนราษฎรไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมากที่สุดและน้อยที่สุดของ ภาคนั้น ๆ ส่วนอำเภอได้เลือกเอาอำเภอเมือง และอำเภออื่นๆอีกหนึ่งอำเภอในแต่ละจังหวัด^{๓๓}

✓ ผลการวิจัยครั้งนี้อาจสรุปได้ ๓ ประเด็น ใหญ่ ๆ กล่าวคือประการแรกสถาบันครอบครัว ไทยไม่มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบ ประชาธิปไตย เพราะยังยึดถือระเบียบประเพณี อยู่อย่างเหนียวแน่น มีความอ่อนน้อมยอมจำนน ต่อผู้นำ อันเป็นลักษณะของสังคมไทยทั่วไป

โครงสร้างทางเศรษฐกิจก็ไม่เอื้ออำนวยต่อการ ปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะประชาชน มีอาชีพกสิกรรม มีรายได้น้อย นอกจากนี้ชาว ไทยทั่วไปมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการ- เมืองการปกครองแบบผิวเผิน เพราะการเรียนรู้ ทางสังคมทุกระดับและทุกองค์การยังบกพร่องอยู่ มาก ประการที่สอง สถาบันการศึกษาของไทย ก็ไม่มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองที่ประ เทศไทยต้องการ เพราะประชาชนส่วนหนึ่ง อ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้ อีกส่วนหนึ่งอ่าน ออกเขียนได้แต่ลืมไปแล้ว รวมทั้งการศึกษา ในโรงเรียนก็ไม่ได้ให้ความรู้อันแท้จริงเกี่ยวกับ การปกครองแบบประชาธิปไตยแก่เด็กนักเรียน โดยมีจุดบกพร่องมาจากตัวครู แบบเรียน หลัก สูตร วิธีการอบรมสั่งสอน ตลอดจนปรัชญาการ ศึกษาของไทยในประการสุดท้าย จากการศึกษา พบว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นอุปสรรคขัด ขวางการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย เลย^{๓๔}

ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๒๐ นั้น มี ผลงานการวิจัยอันเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง ของคนไทยเกิดขึ้นหลายชิ้นในประชากร กลุ่มต่าง ๆ ที่น่าสนใจได้แก่ ผลงานการวิจัยของ สมศักดิ์ สัมพันธ์ ซึ่งได้ศึกษามาตั้งแต่ปี

๓๒. Ibid.. pp. 252-53.

๓๓. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่ เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พระนคร : กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๑๕), บทนำ

๓๔. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕-๗๐.

พ.ศ. ๒๕๑๘ จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๙ ในเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษาในคณะอักษรศาสตร์ ครุศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การวิจัยในครั้งนี้พบว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองในโรงเรียนมัธยมศึกษาของไทยไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร กล่าวคือครูกับนักเรียนส่วนหนึ่งมีการขัดแย้งไม่เข้าใจกันและเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ซึ่งเกิดจากลักษณะการต่อต้านและความต้องการการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือนิสิตส่วนใหญ่เห็นว่าวิชาหน้าที่พลเมืองและวิชาสังคมให้ความรู้ทางการเมืองและการปกครองเพียงเล็กน้อย ซึ่งชี้ให้เห็นความบกพร่องของหลักสูตรและการสอน ในขณะที่เดียวกันวิชาสังคมไม่ช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาในการปกครองแบบประชาธิปไตยหรือมีอิทธิพลก็แต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น สิ่งที่น่าสังเกตสำหรับเอกสารวิจัยชิ้นนี้คือนิสิตร้อยละ ๔๑.๘ ตอบว่าโรงเรียนไม่มีชมรมกิจกรรมเสริมหลักสูตร ในขณะที่เดียวกันมีนิสิตประมาณ ๑ ใน ๔ ที่มีส่วนร่วมทำงานให้ชมรมวิชาการในโรงเรียน^{๓๕}

ผลงานการวิจัยที่น่าสนใจเล่มต่อไป ได้แก่ งานวิจัยของร้อยโทหญิงพรรณีย์ บัจจุสานนท์ ซึ่งได้ศึกษาในเรื่องการเรียนรู้ทางการเมืองของ

นักเรียนนายร้อยทหารบกไทย โดยสุ่มตัวอย่างจากนักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าชั้นมาศึกษา ๔๐๐ คน นักเรียนนายร้อยทั้งหมดนี้สุ่มจาก ๕ ชั้นเรียน คือตั้งแต่ชั้นปีที่ ๑-๕ โดยมีตัวแปรตามคือ ทศนคติแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ ส่วนตัวแปรอิสระคือ การเรียนรู้ทางการเมือง อาชีพของบิดาและระดับชั้นการศึกษา^{๓๖}

ผลการวิจัยปรากฏว่า การเรียนผู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อย จปร. นั้นจะไม่ทำให้เกิดทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะทำให้เกิดทัศนคติแบบประชาธิปไตยด้วย ทั้งนี้เนื่องมาจากเหตุผลที่ว่า การศึกษามีอิทธิพลต่อนักเรียนนายร้อย จปร. คือก่อให้เกิดความสนใจทางการเมืองมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันนักเรียนนายร้อย จปร. ก็เคยชินกับการเรียนรู้ทางการเมืองแบบเก่าที่ว่า ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์ และยอมรับอำนาจของผู้อาวุโสกว่าอย่างมาก ซึ่งการเรียนรู้ทางสังคมที่พบนี้ส่วนใหญ่อยู่ในสังคมของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า กล่าวคือเกี่ยวกับระบบการศึกษาในโรงเรียนแห่งนี้เป็นสิ่งสำคัญ อย่างไรก็ตาม ทัศนคติทางการเมืองแบบผสมผสานนี้ ดร. ทินพันธุ์ ได้ค้นพบมาก่อนหน้า

๓๕. สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์, "นิสิตนักศึกษากับวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙).

๓๖. พรรณีย์ บัจจุสานนท์, "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙).

นี้แล้ว และได้อธิบายว่าเป็นทัศนคติทางการเมืองที่มีปรากฏในประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งย่อมมีทั้งแนวความคิดแบบใหม่และแบบเก่าผสมปะปนกันอยู่

นอกจากนั้น การวิจัยนี้ยังค้นพบอีกว่า ระดับการศึกษาไม่มีส่วนสำคัญต่อการเพิ่มระดับของทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการ รวมทั้งอาชีพของบิดาก็ไม่ได้มีส่วนสัมพันธ์กับทัศนคติแบบเผด็จการเช่นกัน กล่าวคือ นักเรียนนายร้อย จปร. ซึ่งมีบิดารับราชการทหารกับนักเรียนนายร้อย จปร. ที่มีบิดาประกอบอาชีพอื่น ๆ มีระดับของทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการไม่แตกต่างกัน^{๓๗}

ผลงานการวิจัยในลำดับต่อไป เป็นงานวิจัยของผู้เขียนเอง ซึ่งได้ทำวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาเฉพาะครูที่สอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลายจำนวน ๔๑๙ คน ซึ่งสุ่มตัวอย่างมาจากโรงเรียนรัฐบาลและราษฎร์ ประเภทละ ๑๖ โรงเรียน รวม ๓๒ โรงเรียน โดยกำหนดตัวแปรตามคือ การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งได้ศึกษาทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในลักษณะที่ว่า ต้องการการปกครองแบบประชาธิปไตย ยึดมั่นในความสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล มีความเชื่อมั่นใน

ความสามารถของบุคคลอื่น เคารพในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ยึดถือในกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง มีความสำนึกในหน้าที่พลเมือง ไว้วางใจในผู้อื่น เชื่อมมั่นในตัวเจ้าหน้าที่และสถาบันของทางราชการและรัฐจักรวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ ซึ่งได้ศึกษาทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการในลักษณะที่ว่า ยึดถือในตัวบุคคลมากกว่าเหตุผล นับถือระบบอาวุโส มอบความรับผิดชอบในทุกสิ่งไว้ที่ผู้นำ นิยมอำนาจเด็ดขาด ยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ ไม่ยอมรับความเสมอภาคของบุคคล ไม่ยอมรับความแตกต่างในการใช้สิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น และยึดถือในค่านิยมแบบเดิม ส่วนตัวแปรอิสระคือ ประเภทของโรงเรียน ระดับการศึกษาและเพศ^{๓๘}

ผลการวิจัยอาจสรุปได้ดังนี้ ครูไทยส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการแต่อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งพอจะอธิบายได้ว่าการศึกษามีส่วนสร้างทัศนคติแบบประชาธิปไตยให้แก่ครูไทย ในขณะที่ครูไทยส่วนใหญ่ยังคงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมไทย จึงมีทัศนคติแบบเผด็จการ นอกจากนี้ยังค้นพบว่า การ

๓๗. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๙-๖๘.

๓๘. พลศักดิ์ จิตรกรศิริ, "วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙).

เป็นครูโรงเรียนรัฐบาลและราษฎรไม่มีส่วนสำคัญต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการเลย ซึ่งในเรื่องนี้สามารถอธิบายได้ว่า สภาพแวดล้อมในโรงเรียนรัฐบาลและราษฎรมีลักษณะคล้ายคลึงกัน และมีวิชาชีพอ่างเดียวกัน นอกนั้นยังผ่านระบบการศึกษาจากเบาหลอมอันคล้าย ๆ กันอีกด้วย ส่วนระดับการศึกษาของครูไทยนั้นมีส่วนสำคัญต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการแต่ไม่สำคัญมากนัก กล่าวคือเมื่อมีการศึกษาสูงขึ้น ครูที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมีมากขึ้นเล็กน้อย และแบบเผด็จการน้อยลงเล็กน้อยเช่นกัน และยังค้นพบด้วยว่า ครูชายที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมีมากกว่าครูหญิงที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองในแบบเดียวกัน แต่ครูชายและหญิงที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการมีจำนวนใกล้เคียงกัน อันแสดงให้เห็นว่า เพศมีความสำคัญเล็กน้อยต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย แต่ไม่มีความสำคัญสำหรับการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า ในปัจจุบัน

เพศชายและเพศหญิงต่างก็ความเป็นอิสระทัดเทียมกันทั้งในและนอกบ้าน แต่เนื่องจากเพศชายและหญิงมีลักษณะแตกต่างกันบางประการ เช่นผู้ชายมักเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้หญิง นอกจากนั้นยังกล้าแสดงออกและมีความไว้วางใจในสถาบันทางการเมืองมากกว่ากันอีกด้วย^{๓๙} ดังจะเห็นได้จากข้อค้นพบของ จำเนียรแสงสว่าง^{๔๐} และ วงศ์ เลิศไพศาล^{๔๑}

รายงานการวิจัยเล่มล่าสุด ซึ่งทำวิจัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ จนสำเร็จเรียบร้อยในต้นปีนี้ คือผลงานการวิจัยของ ชลอ ไบเจอร์ญ ที่ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเยาวชนชนบท ซึ่งเป็นเยาวชนโสดอายุอยู่ในเกณฑ์ ๑๖-๒๕ ปี ทั้งหมดจบการศึกษาแล้วอย่างน้อยก็ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และอยู่ในชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเฉพาะจังหวัดขอนแก่น ร้อยเอ็ดและอุบลราชธานี ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ได้เลือกศึกษาเฉพาะผู้นำเยาวชนอาสาที่เข้ามาฝึกอบรมในศูนย์ฝึกอบรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งดำเนินการอยู่ที่สำนักงานส่งเสริมเยาวชนจังหวัดขอนแก่น ระหว่างวันที่ ๒๐ เมษายนถึง ๙ กรกฎาคม ๒๕๑๙ จำนวน

๓๙. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๑๔๕-๔๗.

๔๐. จำเนียร แสงสว่าง, "ทัศนคติต่อการเมืองและปัญหาสังคมเศรษฐกิจ ศึกษาเปรียบเทียบนิสิตชั้นปีที่ ๔ คณะรัฐศาสตร์และคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙), หน้า ๑๖๙.

๔๑. วงศ์ เลิศไพศาล, "วัฒนธรรมทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะในสิ่งที่เกี่ยวกับความคิดเห็นของนิสิตปีสุดท้าย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มีต่อฐานะและบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทน," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗), บทคัดย่อ

๕๕
ทั้งสิ้น ๔๕๐ คน แต่สุ่มตัวอย่างขึ้นมาทำวิจัย
๓๖๐ คน^{๔๒}

ตัวแปรตามสำหรับการวิจัยนี้ได้แก่ ความรู้
ความเข้าใจในเรื่องระบบการเมืองโดยทั่วไปหรือ
สถาบันการเมือง ความรู้ความเข้าใจในเรื่องตัว
แทนของประชาชนหรือตัวแทนของรัฐ ความรู้
ความเข้าใจในเรื่องนโยบายหรือกฎหมายของ
ประเทศ และความรู้ความเข้าใจในเรื่องฐานะและ
บทบาทของตนเอง ส่วนตัวแปรอิสระคือ เพศ
และระดับการศึกษา^{๔๓} จากตัวแปรตามนี้ เรา
พอจะให้ข้อสังเกตได้ว่า ความรู้ความเข้าใจทาง
การเมืองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมือง
แต่เป็นส่วนที่นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง
เพราะ Cognitive Orientations จะนำไปสู่
Affective Orientation และนำไปสู่ Evaluation
Orientations ในที่สุด

ผลจากการวิจัยปรากฏว่า ผู้นำเยาวชน
ชนบทโดยเฉลี่ยร้อยละ ๖๔.๗๖ มีความรู้ความ
เข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมือง หรือสถาบันการ
เมือง กล่าวคือมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องรูป
แบบการปกครองของไทย ผู้เป็นเจ้าของอำนาจ
อธิปไตย ความหมายของรัฐธรรมนูญ ฐานะ
และความสำคัญของพระมหากษัตริย์ วาระการ
ดำรงตำแหน่งและหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร องค์ประกอบของคณะรัฐมนตรี ผู้เป็น

หัวหน้าและหน้าที่ของคณะรัฐมนตรี และผู้เป็น
ประธานคณะกรรมการสภาตำบล แต่มีผู้นำเยา
ชนชนบทส่วนน้อยมีความรู้ความเข้าใจในเรื่อง
ความสำคัญของรัฐธรรมนูญ องค์ประกอบของ
รัฐสภาและผู้เป็นกรรมการผู้หนึ่งในคณะกรรมการ
สภาตำบล

เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในเรื่องตัวแทน
ของประชาชนหรือตัวแทนของรัฐ ปรากฏว่าผู้
นำเยาวชนชนบทโดยเฉลี่ยร้อยละ ๖๖.๖๘ มี
ความรู้ความเข้าใจในเรื่องชื่อสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎรในเขตจังหวัดของตน ชื่อนายกรัฐมนตรี
ชื่อบุคคลที่เป็นรัฐมนตรี ๒ ใน ๓ คน หัวหน้า
พรรคการเมืองทั้งสามคน กลุ่มต่าง ๆ ๕ กลุ่ม
กำหนดวันเลือกตั้ง ความสำคัญของการเลือกตั้ง
และหน้าที่ของสื่อมวลชน จะมีก็แต่เพียงชื่อ
ประธานสภาผู้แทนราษฎรที่มีส่วนน้อยที่รู้จัก

ส่วนในเรื่องกฎหมายหรือนโยบายของประเทศ
ปรากฏว่าผู้นำเยาวชนชนบทโดยเฉลี่ยร้อยละ
๗๒.๘๖ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ กล่าว
คือมีความตระหนักในผลกระทบ และการปรับ
ปรุงสภาพความเป็นอยู่จากการดำเนินงานของรัฐ
บาลและหน่วยการปกครองท้องถิ่น ส่วนความรู้
เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลชุด ม.ร.ว. คึกฤทธิ์
ปราโมช มีเฉพาะเรื่องการให้การสงเคราะห์ผู้มี
รายได้น้อย และจำนวนเงินในการผันเงินไปสู่

๔๒. ชลอ ไบเจริญ, "ความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเยาวชนชนบท," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนก
วิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐).

๔๓. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

ชนบทปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ที่ผู้นำเยาวชนส่วนใหญ่
มีความรู้ แต่เรื่องราคาข้าวเปลือกมีผู้นำเยาวชน
ชนบทส่วนน้อยที่มีความรู้

สำหรับเรื่องฐานะและบทบาทของตนเอง
ได้พบว่า ผู้นำเยาวชนชนบทโดยเฉลี่ยร้อยละ
๙๙.๙๑ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ กล่าวคือ
มีความสนใจในกิจการบ้านเมืองก็มีความสำนึก
ในสิทธิและหน้าที่พลเมือง รวมทั้งมีความเชื่อ
มั่นในตนเองที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมหรือมีบทบาท
ทางการเมือง

นอกจากนั้น การวิจัยครั้งนี้ยังได้ค้นพบว่า
เพศมีความสำคัญต่อการมีความรู้ความเข้าใจใน
Political Objects กล่าวคือ ปรากฏว่าผู้นำเยาวชน
ชนบทชายมีความรู้ความเข้าใจใน Political
Objects มากกว่าผู้นำเยาวชนชนบทหญิง และ
ยังค้นพบว่าการศึกษามีส่วนสำคัญต่อการมีความ
รู้ความเข้าใจใน Political Objects กล่าวคือ
เมื่อผู้นำเยาวชนชนบทที่มีการศึกษาสูงขึ้นจะมี
ความรู้ความเข้าใจใน Political Objects มาก
ขึ้น^{๔๔}

จากผลงานการวิจัยในระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมา
เราก็ได้พบว่ามีกรวิจัยในกลุ่มประชากรต่าง ๆ
เป็นต้นว่า นักศึกษา นักเรียน ทหาร ครู
เยาวชน พระและประชาชนทั่วไป เมื่อนำ
กลุ่มประชากรเหล่านี้มารวม ๆ กันเข้า เราก็จะ
พอเข้าใจในวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย

ได้บ้างพอสมควร อย่างน้อยที่สุดผลงานการวิจัย
ก็ได้แสดงให้เห็นว่าคนไทยส่วนใหญ่มีวัฒน-
ธรรมทางการเมืองทั้งแบบประชาธิปไตยและ

แบบเผด็จการ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสม
ผสานนี้ ทำให้เราพอนำมาอธิบายสภาพเหตุ-
การณ์ทางการเมืองโดยทั่ว ๆ ที่เกิดขึ้นได้ไม่มาก
ก็น้อย อย่างเช่นเราจะเห็นว่า ปริมาณ ขนาด
และรูปแบบของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง
ไทย ไม่ว่าจะเป็นการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้
แทนราษฎร หรือการเข้าร่วมในการเดินขบวน
มักมีความไม่แน่นอนเป็นอันมาก กล่าวคือบาง
ครั้งก็มีความนิ่งเฉยทางการเมือง บางทีก็มีการ
เข้าร่วมทางการเมืองมาก จึงเอาแน่นอนอะไร
ไม่ได้

ยิ่งกว่านั้น ผลจากการมีความรู้ความเข้าใจ
หรือการรับรู้ การมีความรู้ที่ถูกต้องและการประ-
เมินค่าทางการเมืองที่มีความแตกต่างกัน ทำให้
ระบบการเมืองยากแก่การรักษาระบบอยู่ได้ให้
คงทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาระบบการ
ปกครองแบบประชาธิปไตยให้อยู่รอดอย่างมี
เสถียรภาพ กล่าวคือแม้แต่บุคคลคนเดียวก็ยังมี
ความสับสนในวิถีชีวิตแห่งการปฏิบัติ และยิ่งการ
ผสมผสานทางวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งสอง
แบบนี้านวันเข้า บุคคลจะไม่สามารถแยกแยะ
ว่าอะไรเป็นการปฏิบัติแบบประชาธิปไตยและ
อะไรเป็นแบบเผด็จการ เช่น ในขณะที่ตนเอง

๔๔. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๑-๔๓.

กล่าวว่รักประชาธิปไตยยิ่งชีวิต แต่ในขณะเดียวกันเขาก็ไม่ชอบให้ใครมาขัดแย้งกับความคิดเห็นของเขา ดังนั้นถ้าดูจากผลการวิจัยก็สามารถแน่ใจได้ว่า คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงอุดมคติ ระบบการปกครองและวิถีชีวิตทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ

สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ คงเนื่องมาจากลักษณะของสังคมที่กำลังพัฒนาของไทยเป็นสำคัญ กล่าวคือมีลักษณะผสมผสาน ของระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง คือมีทั้งส่วนที่ทันสมัยปนอยู่ในส่วนที่ล้าสมัยในเวลาเดียวกัน หรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและภูมิศาสตร์ในส่วนที่ทันสมัยมีระดับสูง แต่ในสังคมทั่วไปยังมีระดับต่ำอยู่ ยิ่งกว่านั้นส่วนที่ไม่ทันสมัยเป็นส่วนสำคัญในสังคมทั่วไป^{๔๕}

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรมาช้านาน จึงยังยึดถือระเบียบประเพณีอยู่อย่างเหนียวแน่น เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การเปลี่ยนแปลงในด้านทัศนคติ ประเพณีและความเป็นอยู่ของชาวไทยยังนับว่ามีอยู่น้อยมาก หรือมีปรากฏบ้างก็ยังไม่แพร่หลาย ตรงกันข้ามการอาศัยสัมพันธภาพแบบสายโลหิตและมิตรสหายเป็นเครื่องกำหนดความสัมพันธ์เสมอ การ

เป็นคนเชื่อถือในโชคกลางของคลังเพราะมีความจำเป็นต้องพึ่งธรรมชาติ ซึ่งตนไม่สามารถควบคุมได้ การไม่สามารถใช้ความคิดและความเข้าใจในสิ่งที่ยุ่งยาก การถือฐานะเป็นของสำคัญกว่าความซื่อสัตย์และความสามารถ และมีความรักในถิ่นที่อยู่ไม่ชอบโยกย้าย^{๔๖} ยังเป็นค่านิยมที่มีอยู่อย่างแพร่หลาย

อย่างไรก็ดี ในการศึกษาลักษณะของสังคมไทยอันมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองไทยนี้ เราจำเป็นต้องศึกษาถึง ครอบคลุมไทย โครงสร้างทางเศรษฐกิจ การศึกษาของประชาชน ตลอดจนการนับถือสิ่งแปลกปลอมในศาสนาพุทธด้วย ซึ่งในที่นี้เราอาจพิจารณาโดยสังเขปได้ว่า ประการแรก ประเพณีของครอบครัวไทยถือว่า ผู้มีอาวุโสเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ผู้มีอาวุโสรองลงมาจะต้องเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ผู้น้อยจะต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่จะขัดแย้งได้เพียงไม่ได้ การถ่ายทอดความเชื่อโดยการอบรมสั่งสอนกันในครอบครัวเช่นนี้ทำให้เป็นนิสัยฝังแน่นอยู่กับความรู้สึกและความคิดของคนไทยอย่างหนึ่ง คือคนไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น ขัดแย้งกับความคิดเห็นของผู้มีอาวุโสกว่าตน ไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์อะไรต่อหน้าคนหมู่มาก มี

๔๕. ศึกษาลักษณะเด่น ๆ ของประเทศที่กำลังพัฒนาได้จาก James S. Coleman, "The Political System of the Developing Areas," in *The Politics of the Developing Areas*, ed. by Gabriel A. Almond and James S. Coleman (Princeton: Princeton University Press, 1960), p. 258.

๔๖. ไพฑูรย์ เครือแก้ว, *ลักษณะสังคมไทยและหลักการพัฒนาชุมชน* (พระนคร : โรงพิมพ์เกื้อกุล ๒๕๐๖) หน้า ๕๘.

ความเชื่อมั่นในตนเองต่ำและมักจะเห็นอ้อย
ตามความเห็นของผู้อื่นอยู่ทั่วไป^{๔๗}

ประการที่สอง โครงสร้างทางเศรษฐกิจของ
ไทยส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของ Sector
Primary หมายความว่า เป็นประเทศที่กำลัง
พัฒนา แรงงานที่ใช้เป็นแรงงานหนัก ผลตอบแทน
จึงต่ำ นั่นคือทำให้รายได้ของประชาชนต่ำ
ไปด้วย นอกจากนั้นการที่ประชาชนมีอาชีพการ
เกษตรเช่นนี้ เป็นเหตุให้ประชาชนอยู่อาศัย
กระจุกกระจายกันออกไป ยากแก่การกระจาย
ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองสมัยใหม่เป็นทวี
คูณ ทั้งยังปรากฏว่าสื่อมวลชนในประเทศไทย
หาได้สนใจที่จะเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองแก่
ประชาชนที่อยู่ห่างไกลเลย รายการส่วนใหญ่
ของวิทยุและโทรทัศน์เป็นรายการบันเทิงที่ทั้งไว้
สาระและสนุกเอาเผากินอีกด้วย^{๔๘} เมื่อเป็นเช่น
นี้ประชาชนทั่วไปจึงขาดความสนใจที่จะเข้ามามี
ส่วนร่วมทางการเมือง

ประการที่สาม การศึกษาของประชาชนไทย
สืบเนื่องมาจากสาเหตุประการที่สอง เมื่อยาได้
ของประชาชนต่ำ โอกาสที่จะศึกษาหาความรู้
ย่อมมีน้อยลงไปด้วย แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษา
ของไทยก็ได้ขยายตัวมากขึ้นทุกปี ซึ่งเป็นนิมิตร
ดีที่ว่า การศึกษาจะมีส่วนช่วยสร้างอุดมคติแบบ

ประชาธิปไตยหรือนำมาซึ่งความเจริญทางด้าน
เทคโนโลยีและวิชาการอันมีความจำเป็นต่อสังคม
สมัยใหม่ นอกจากนั้นยังนำมาซึ่งการเปลี่ยน-
แปลงทางค่านิยม ทัศนคติของบุคคลที่มีต่อตัว
เอง ต่อครอบครัวและต่อสิ่งแวดล้อม^{๔๙}

ในประการสุดท้าย พุทธศาสนาในสังคม
ไทยมีบทบาทและอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรม
ทางการเมืองของประชาชนพอสมควร
กล่าวคือหลักธรรมโดยทั่วไปสอนให้คนรักสงบ
สมานฉันท์ รู้จักการให้อภัย รู้จักเหตุผล มิให้
หลงเชื่ออะไรรายง่าย ๆ และมุ่งงายตลอดจนพิธี
กรรมทางศาสนาพุทธก็มีได้เกินเลยไปถึงพิธีทาง
ไสยเวทย์ อันเป็นของศาสนาอื่นเป็นต้นว่า การ
ทำน้ำมนต์ ทำสายสิญจน์ ผ้ายันต์ สักรยันต์
และการเสกเป่าคาถาต่าง ๆ สิ่งแปลกปลอมใน
พุทธศาสนาเหล่านี้มีอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมือง
เหมือนกัน เพราะถ้าเชื่อสิ่งเหล่านี้เข้าไป
แล้ว จะกลายเป็นผู้ไร้เหตุผลและเชื่ออะไรงมงาย
โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

เมื่อเราศึกษาถึงลักษณะทั่วไปของสังคมไทย
เราจะเห็นว่าสังคมไทยเป็นตัวเบาหลวมหล่อน
บุคลิกภาพของคนไทยให้เป็นไปเช่นนั้น ซึ่งก็คือ
สังคมจะทำการอบรมกล่อมเกล่าให้สมาชิกมี
ลักษณะทั้งแบบประชาธิปไตยและเผด็จการใน

๔๗. คณะรัฐศาสตร์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๒-๓, ๓๗ และ ๑๕๖.

๔๘. กรรณิการ์ อนันตชัย, "การสัมมนาแห่งชาติ วิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา," ยุงทอง, (กรกฎาคม ๒๕๑๒), ๔๓.

๔๙. สุจิต บัญบงการ, หน้า ๑.

เวลาเดียวกัน หรือสามารถกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า คนไทยได้เรียนรู้ทางสังคมและการเมืองจาก สังคมไทย ดังนั้น สังคมเป็นอย่างไรเขาก็จะเป็น อย่างนั้น เมื่อคนไทยมีวัฒนธรรมทางการเมือง แบบผสมผสานแบบนี้ ระบบการปกครองแบบ ประชาธิปไตยจึงยังคงจะต้องพันผ้าอุปสรรค นานาประการเป็นแน่นอน การที่บอกว่าเรามี การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบไทยๆ ควรจะเปลี่ยนเป็นว่าเรามีการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยก็ไม่ใช่ เผลอจากรักก็ไม่เชิงจะถูกต้องตามความเป็นจริงมากกว่า

ในการที่เราจะหวังสร้างประชาธิปไตยให้ เกิดกับระบอบการปกครองของไทยนั้น ชั้นแรก เราต้องมีการปรับเปลี่ยนลักษณะบางประการ ของสังคมไทยเสียก่อน ต่อจากนั้นประชาชนก็ จะค่อย ๆ เรียนรู้การมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ไปเอง ซึ่งจะนำไปสู่การมีวัฒนธรรมทางการเมือง แบบประชาธิปไตย อันจะมีผลต่อระบบ การปกครองของไทยในอนาคตอย่างมากในการนี้ ผู้เขียนเชื่อว่าจากหลักฐานการวิจัยหลายฉบับได้

ค้นพบว่า การศึกษาเป็นตัวแปรที่สำคัญต่อการ เปลี่ยนแปลงในทัศนคติทางการเมืองของทั้ง ชาวชนและประชาชนทั่วไป^{๕๐} แต่การศึกษา ในที่นี้จะต้องเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบ ประชาธิปไตย ทั้งหลักสูตรและครูผู้สอนจะต้อง เข้าใจสาระดีแห่งประชาธิปไตยอย่างถ่องแท้ เพื่อการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองจะเป็น ไปในแบบที่เราต้องการ แต่ในเวลานี้การศึกษา ของไทยยังคงมีข้อบกพร่องในการอบรมกล่อม เกลาทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไปให้แก่ ประชาชน ซึ่งถ้าเป็นแบบนี้ เราก็มีความแน่ใจ ได้ว่า การปกครองของไทยในภายหน้าก็คงไม่ ห่างไกลไปจากการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ เท่าใดนัก ดังนั้น ผู้เขียนจึงฝากความหวังอัน ริบหรี่ไว้กับการศึกษามากที่สุด เพราะการ ศึกษาสามารถทำลายล้างสภาพคงเดิมและนำการ เปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมได้ จึงมีความเกี่ยวพันกัน อย่างใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง อันรวมไปถึงการปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมือง ด้วย

๕๐. อ่านเพิ่มเติมได้จาก David Easton, "The Function of Formal Education in a Political System," *School Review*, (Autumn, 1957), 314; and James S. Coleman, ed., *Education and Political Development* (Princeton : Princeton University Press, 1965), p. 20.